

วัชรพร วงศ์กัณหา. 2558. “พระธาตุล้านช้าง : สัมเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรม
ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมของท้องถิ่นอีสาน” ใน วารสารวิถีสังคม
มนุษย์. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน. หน้า 124-142.

พระธาตุล้านช้าง : สังเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรม
ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมของท้องถิ่นอีสาน
Lan-Xang Stupas : Synthesis of cultural diversity to
local history, archeology and art in Northeast Thailand.

วัชรวร วงศ์กัณหา

Vajaravara Vongkanha

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการทางวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏกาฬสินธุ์

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง พระธาตุล้านช้าง : สังเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมของท้องถิ่นอีสาน ผู้วิจัยกำหนดความมุ่งหมายของการวิจัยทั้งหมด 2 ข้อ คือ 1) เพื่อสังเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของพระธาตุล้านช้างในอีสาน 2) เพื่อสังเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมของพระธาตุล้านช้างในอีสาน ทำการเก็บข้อมูลจากเอกสารประกอบข้อมูลภาคสนาม ด้วยวิธีสำรวจ สังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม เลือากลุ่มเป้าหมายโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 80 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ 13 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ 39 คน กลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั่วไป 28 คน ในพื้นที่ 20 จังหวัดภาคอีสานของประเทศไทย จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาจัดกระทำตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ในกรอบของความมุ่งหมายการวิจัย ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเ้า วิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนา วิเคราะห์ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของพระธาตุล้านช้างในอีสาน พบว่า พระธาตุ มีความหมายอย่างเดียวกันกับคำว่าเจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างหรือสิ่งของที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพบูชาระลึกถึง ถือกันว่ามีบุคคลที่ควรบรรจุอัฐิธาตุไว้ในสถูปหรือพระธาตุเพื่อเป็นที่สักการะของมหาชนอยู่เพียง 4 พวก ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ เจดีย์ที่สร้างขึ้นมาในพระพุทธศาสนา สามารถแบ่งได้ 4 ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ ธรรมเจดีย์ บริโภคเจดีย์ อุเทสิกเจดีย์ พระธาตุในภาคอีสานส่วนใหญ่ความเป็นมาไม่ชัดเจนว่าเป็นพระธาตุเจดีย์ประเภทใด เพราะมีเพียงตำนาน หรือเรื่องราวปรัมปรารองรับเท่านั้น ไม่อาจจำแนกวัตถุประสงคในการสร้าง หรือสิ่งที่บรรจุอยู่ในองค์พระธาตุได้ การจำแนกพระธาตุในภาคอีสานให้สอดคล้องกับบริบทด้านประวัติศาสตร์จึงตำนาน สามารถจำแนกเป็น 4 หมวด ได้แก่ พระธาตุที่เกี่ยวข้องกับตำนานอรัญคันทน พระธาตุที่เกี่ยวข้องกับตำนานท้องถิ่น พระธาตุที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่ทำการก่อสร้าง พระธาตุที่ไม่ปรากฏตำนานแต่เกี่ยวข้องกับข้อสันนิษฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมของพระธาตุล้านช้างในอีสาน พบว่า แม้ว่าจะได้รับอิทธิพลจากค่านิยมของอาณาจักรใกล้เคียง แต่ก็สามารถมาพัฒนาให้เป็น

รูปแบบเฉพาะตัวมีลักษณะโดดเด่นด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม สามารถจัดกลุ่มออกเป็น 5 แบบ คือ แบบสี่เหลี่ยมทรงสูง แบบสี่เหลี่ยมทรงเตี้ย แบบย่อมุม แบบแปดเหลี่ยม และแบบเบ็ดเตล็ดที่ได้รับอิทธิพลภายนอกในสมัยหลัง

คำสำคัญ พระธาตุล้านช้าง, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, ประวัติศาสตร์, โบราณคดี, ศิลปกรรม, อีสาน

Abstract

Study of Lan-Xang Stupas: Synthesis of cultural diversity to local history, archeology and art in Northeast Thailand. A researcher determined the aim of the research 2 questions, 1) to synthesize diverse of cultural, historical and archaeological Lan-Xang Stupas in the Northeast, 1) to synthesize diverse cultural of art Lan-Xang Stupas in the Northeast.

“Phra That” or “Stupa” means a building or object of worship was built to commemorate. In the history and archeology Stupa in the northeast, the majority of the history is not clear what kind of a pagoda, because there is only a myth or story only but cannot discern the purpose of creation. In the arts of pagoda in the Northeast. Although it has been influenced by the values of the neighboring kingdom, but it can be used to develop a model that distinguished the arts and architecture.

Keywords: Stupa, Lan-Xang, synthesis of cultural diversity, local history, archeology, art, Northeast Thailand

บทนำ

ประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมมาจากพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ทั้งทางด้านคุณธรรม จริยธรรม และการวิถีดำเนินชีวิต มีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อแสดงถึงสิ่งที่ตนนับถือในพระพุทธศาสนาบางที่ได้แสดงความเคารพศรัทธาศาสนา โดยสร้างพระธาตุเจดีย์และนำพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์มาประดิษฐานในพระ

ธาตุเจดีย์นั้น คตินิยมในการสร้างสถูป หรือเจดีย์บรรจุอัฐินี้มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ในทางโบราณคดีสันนิษฐานว่า พระปฐมเจดีย์ เป็นพระธาตุองค์แรกที่มีการสร้างขึ้นในดินแดนประเทศไทย ในยุคต่อมาได้มีการสร้างพระธาตุขึ้นอีกหลายแห่ง และยังคงความสำคัญในฐานะปูชนียสถานที่เคารพของพุทธศาสนิกชนทั่วไปจวบจนปัจจุบัน เช่น พระศรีมหาธาตุ นครศรีธรรมราช พระบรมบรรพต (ภูเขาทอง) พระธาตุหริภุญไชย พระธาตุพนม เป็นต้น

พระธาตุ พระสถูป หรือพระเจดีย์ เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นและสามารถพบได้ในสังคมพุทธทั่วไป ทั้งศาสนาในอินเดีย ศรีลังกา พม่า จีน กัมพูชา ลาว หรือไทย ทั้งพุทธศาสนานิกายมหายานหรือนิกายเถรวาท ล้วนมีตำนานที่เป็นเรื่องเล่าว่าด้วยพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระพุทธรูปเจ้าทั้งสิ้น

คำว่า “พระธาตุ” ตามความเข้าใจทั่วไปแล้วมีความหมายสองนัย คือหมายถึงกระดูกของพระพุทธรูปเจ้า ความหมายหนึ่ง และมีความหมายเฉพาะว่า เจดีย์ หรือสถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ อีกความหมายหนึ่ง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ธาตุ” หมายถึง กระดูกของพระพุทธรูปเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ โดยทั่วไปเรียกโดยรวมว่า “พระธาตุ” ถ้าเป็นกระดูกของพระพุทธรูปเจ้า เรียก “พระบรมธาตุ” หรือ “พระบรมสารีริกธาตุ” ถ้าเป็นกระดูกของพระอรหันต์ เรียก “พระธาตุ” ถ้าเป็นกระดูกส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธรูปเจ้า ก็เรียกตามความหมายของคำนั้น ๆ เช่น พระอัฐิธาตุ พระทันตธาตุ ถ้าเป็นเส้นผมพระพุทธรูปเจ้าเรียก พระเกศธาตุ จะเห็นได้ว่ามีการใช้ศัพท์ที่แตกต่างหลากหลายในการเรียกสิ่งก่อสร้างอันเนื่องด้วยพุทธศาสนาประเภทนี้ ทั้งนี้หากมองในแง่รูปแบบโครงสร้างจะไม่มี ความแตกต่างกัน แต่ความหมายเดิมของ สถูป เป็นสถานที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุกระดูกหรืออัฐิของผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้ผู้เคารพนับถือได้สักการบูชา ดังเช่นเมื่อครั้งพระพุทธรูปเจ้าปริณพพาน มีกษัตริย์เมืองต่าง ๆ เข้าร่วมพิธีถวายพระเพลิงและขอรับพระบรมสารีริกธาตุไปสักการบูชาประจำเมือง จึงได้สร้างสถูปไว้สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนเจดีย์ หรือเจดีย์ หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงหรือเพื่อเคารพบูชา (ปัญญา เทพสิงห์. 2548) โดยถือกันว่ามีบุคคลที่สมควรบรรจุอัฐิธาตุไว้ในสถูปเพื่อเป็นที่สักการะของมหาชนอยู่เพียง 4 จำพวก เรียกว่า “อุปัราหุบุคคล” ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ (สิทธิศักดิ์ จำปาแดง และคณะ. 2556) สำหรับประเทศไทย คำว่า สถูป และเจดีย์ มักรวมเรียกว่า “สถูปเจดีย์”

มีความหมายเฉพาะถึงสิ่งก่อสร้างในพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิ หรือเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป หรือเพื่อเป็นที่ระลึก

เรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาและคติการสร้างพระธาตุ ปรากฏขึ้นครั้งแรกของในคัมภีร์พุทธศาสนา ที่ชื่อว่า “มหาปรินิพพานสูตร” ที่เชื่อว่าถูกเรียบเรียงขึ้นหลังจาก พ.ศ. 168 หรือช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 4-8 ในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย (J. F. Fleet. อ้างอิงจาก ธนธร กิตติกานต์. 2554) พระสูตรนี้กล่าวถึงเหตุการณ์ระหว่างที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ที่ป่าสาละ แขวงเมืองกุสินารา แคว้นมัลละ

ภาพประกอบที่ 1 สลุปสาณูจี พระธาตุรุ่นแรกเริ่มที่สร้างขึ้นในประเทศอินเดีย

ในส่วนของประเทศไทยถึงแม้จะมีหลักฐานยืนยันว่ามีการนับถือพุทธศาสนาและสร้างสถูปเจดีย์มาแล้วตั้งแต่ยุคต้นพุทธกาล โดยเฉพาะในสมัยทวารวดี แต่แนวคิดที่นับได้ว่ามีอิทธิพลต่อคติการสร้างพระธาตุสมัยใหม่ เรื่อยมาจนถึงยุคปัจจุบัน คือแนวคิดทางศาสนาที่รับมาจากลังกา ช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 เรื่อยมาจนถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 (ธนธร กิตติกานต์. 2554) ซึ่งลักษณะเด่นที่สำคัญที่สุดของคติการสร้างพระธาตุที่รับมาจากลังกา นอกจากด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแล้ว ยังปรากฏคตินิยมในการสร้าง

หรือแต่ง “ตำนานพระธาตุ” ควบคู่กันไปด้วย ส่วนใหญ่จะอธิบายการเกิดขององค์พระธาตุ การได้รับพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเป็นลำดับเหตุการณ์สำคัญของพระพุทธเจ้าบ้าง และสถานที่ตั้งขององค์พระธาตุบ้าง ดังปรากฏในข้อมูลทางวัฒนธรรมของศรีลังกา ตัวอย่างเช่น คัมภีร์มหาวงศ์ หรือคัมภีร์อุปัฏฐก เป็นต้น

ในภาคอีสาน และดินแดนในเขตลุ่มน้ำโขง พระธาตุเจดีย์เป็นสิ่งก่อสร้างเนื่องในพระพุทธศาสนา ซึ่งดินแดนแถบนี้ได้รับเข้ามาสู่วัฒนธรรมความเชื่อของตนตั้งแต่ประมาณ พุทธศตวรรษที่ 7-8 ต่อเนื่องมาในสมัยทวารวดี ขอม และล้านช้างโดยลำดับ (ศรีศักร วัลโภดม. 2539) โดยความคตินิยมยุคล้านช้างการสร้างพระธาตุเจดีย์มักสร้างควบคู่ไปกับการสร้างบ้านแปลงเมือง และรูปแบบการสร้างพระธาตุเจดีย์ในยุคต่อมานิยมแบบลุ่มน้ำโขง หรือ บัวเหลี่ยม ซึ่งถือเป็นรูปแบบที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มวัฒนธรรมล้านช้าง ในสมัยพระไชยเชษฐาธิราช ทรงมีเชื้อสายล้านนาในฝ่ายพระมารดา ได้ขึ้นครองล้านนาก่อนจะขึ้นเป็นกษัตริย์ล้านช้างในพุทธศตวรรษที่ 22 จากนั้นได้ย้ายเมืองหลวงมาอยู่ที่เวียงจันทน์ ในช่วงรัชสมัยนี้มีหลักฐานการสร้างพระบรมธาตุและการทะนุบำรุงพุทธศาสนาตามเมืองสำคัญต่าง ๆ ในเขตแคว้นล้านช้างอย่างเด่นชัด (ศรีศักร วัลโภดม. 2539) ทั้งนี้พื้นที่สองฝั่งโขงในดินแดนภาคอีสานของไทย และ สปป.ลาว เดิมเคยเป็นพื้นที่ของอาณาจักรล้านช้าง มีการหยั่งรากลึกของพุทธศาสนามายาวนาน ปรากฏมีการสร้างพระธาตุและตำนานพระธาตุจำนวนมาก

พระธาตุที่นับได้ว่าสำคัญที่สุด และนับเป็น “พระธาตุแม่แบบ” ที่ส่งอิทธิพลต่อพระธาตุรุ่นหลังในภาคอีสาน ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของผู้คนบนดินแดนแห่งนี้อย่างมาก ก็คือ “พระธาตุพนม” ตามประวัติกล่าวว่า เมื่อประมาณ พ.ศ. 2073 – 2102 พญาโพธิสาลราช (พระราชบิดาของพระไชยเชษฐาธิราช) ได้ครองเมืองหลวงพระบาง พระองค์ได้อธิพาญาอินทปัตถนคร (กัมพูชา) มาเป็นบาทบริจาริกา บิดาของนางได้ทูลถวายตำนานอรัญคธาตุ เมื่อพระโพธิสาลราชทรงทราบประวัติความเป็นมาดังกล่าว เกิดพระราชศรัทธาอย่างแรงกล้า แล้วได้เสด็จลงมาบูรณะพระธาตุพนม พร้อมถวายข้าโอกาสไว้ดูแลพระธาตุ (พระเทพรัตนโมลี. 2522) นับจากนั้นมาพระธาตุพนมก็เริ่มมีชื่อขึ้นทักท้วงควบคู่ไปกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านช้างตลอดมา และคงความสำคัญในฐานะพระธาตุสำคัญสูงสุดที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของผู้คนสองฝั่งโขง ในด้านรูปแบบพระธาตุพนมได้ส่งอิทธิพลไปสู่คตินิยมในการก่อสร้างพระธาตุรุ่นหลังอีกเป็นจำนวนมาก

จนนับได้ว่าพระธาตุทรงบัวเหลี่ยมที่มีต้นแบบมาจากพระธาตุพนม คืออัตลักษณ์ของศิลปกรรมพื้นถิ่นลุ่มน้ำโขง

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่าพระธาตุสำคัญในภาคอีสานมีอยู่เป็นจำนวนมาก พระธาตุเหล่านี้มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและความคิดความเชื่อของคนในท้องถิ่น และสามารถเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความหลากหลายวัฒนธรรม อันจะนำมาซึ่งความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของประชาชนในท้องถิ่นได้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง พระธาตุล้านช้าง : สังเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมของท้องถิ่นอีสาน ผู้วิจัยตั้งความความมุ่งหมายของการวิจัยไว้ทั้งหมด 2 ข้อ ดังนี้

1. สังเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของพระธาตุล้านช้างในอีสาน
2. สังเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมของพระธาตุล้านช้างในอีสาน

วิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีประกอบกัน ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังนี้ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องตามประเด็นที่กำหนดไว้ โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ เอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ข้อมูลจากหน่วยงานราชการ และแหล่งข้อมูลอื่น ๆ เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ข้อมูลเชิงกายภาพใช้วิธีสังเกต โดยใช้แบบสังเกตชนิดไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐาน และสภาพแวดล้อมทั่วไป และแบบสังเกตชนิดมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในกรณีที่เข้าไปร่วมในกิจกรรมของชาวบ้าน รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย จำนวนทั้งสิ้น 80 คน ด้วยวิธีสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) สำหรับข้อมูล

พื้นฐาน และคำถามที่ตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ในการเก็บข้อมูลตามสภาพความเป็นจริงของแต่ละสถานการณ์ และใช้แบบสนทนากลุ่ม (Focused Group) ในการหาข้อสรุปหรือแนวทางการปฏิบัติร่วมกันของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในกรณีของผู้ให้ข้อมูลหลัก คือผู้รู้ (Key Informants) และผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่มจากการสนทนา (Snowball) ในกรณีของผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) ขอบเขตการวิจัย ขอบเขตด้านเนื้อหา กำหนดตามวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ข้อ ขอบเขตเขตด้านพื้นที่ คือ ภาคอีสาน ขอบเขตด้านเวลา คือ 12 เดือน

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง พระธาตุล้านช้าง : สังเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปกรรมของท้องถิ่นอีสาน ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยตามความมุ่งหมายของการวิจัยได้ดังนี้

1. สังเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของพระธาตุล้านช้างในอีสาน

ผลการวิจัยพบว่า พระธาตุ มีความหมายอย่างเดียวกันกับคำว่าเจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างหรือสิ่งของที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพบูชาระลึกถึง เจดีย์ที่สร้างขึ้นมาในพระพุทธศาสนา สามารถแบ่งได้ 4 ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ ธรรมเจดีย์ บริโภคเจดีย์ และอุเทสิกเจดีย์ จากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนาพบว่าคติการสร้างสถูปมีมาก่อนแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นการสร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิบุคคลสำคัญ ต่อมาในทางพุทธศาสนาได้บัญญัติจำเพาะลงไปว่ามีบุคคลที่สมควรบรรจุอัฐิธาตุไว้ในสถูปหรือพระธาตุเพื่อเป็นที่สักการะของมหาชนอยู่ 4 พวก เรียกว่า “อุปรามหุบุคคล” ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ ในคัมภีร์พุทธศาสนาระบุไว้อย่างชัดเจนว่าพระธาตุที่สร้างขึ้นบรรจุพระบรมสารีริกธาตุถูกสร้างขึ้นครั้งแรกภายหลังที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน ในมหาปรินิพพานสูตร เรียกว่า “อัฐฐสรูป” คือสถูป 8 องค์แรก ที่เจ้าเมืองต่าง ๆ สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่ได้รับการแบ่งภายหลังการถวายเพลิงพระศพ ส่วนสถูปสาญจี เมืองโพนาลัย ประเทศอินเดีย ที่สร้างขึ้นโดยพระเจ้าอโศกมหาราช (ครองราชย์ พ.ศ. 270 – 311) สันนิษฐานว่าเป็นสถูปเจดีย์รุ่นแรกที่ยังเหลืออยู่ในสภาพสมบูรณ์ในปัจจุบัน

สำหรับในประเทศไทย ความเชื่อเรื่องพระธาตุบูชา คติการสร้างพระธาตุเจดีย์ และค่านิยมในการสร้างตำนานประกอบพระธาตุสำคัญ เป็นคติความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาแล้วอย่างเข้มข้นในกลุ่มของชาวล้านนา ความเชื่อเหล่านี้แพร่หลายไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ ทั้งนี้ในบริบทความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์ของชาวล้านนากับล้านช้างมีสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดนับแต่เริ่มต้นสร้างอาณาจักร และสัมพันธ์กันทางวัฒนธรรมด้านพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นตั้งแต่สมัยพระเจ้ากือนา กับพระเจ้าวสุลราช ในพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ในอดีตสองอาณาจักรนี้มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมตลอดมา ตั้งแต่สมัยทวารวดีมีหลักฐานให้เห็นว่ามีการสร้างศาสนสถานที่เป็นถาวรวัตถุชัดเจน เกิดการสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ที่เป็นหลักของบ้านเมืองและท้องถิ่น ตลอดจนจนถึงการสร้างเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุคคลที่เคารพขึ้นในดินแดนแถบถิ่นลุ่มน้ำโขง โดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมลาว ทั้งไทยอีสานและสปป.ลาว

ภาพประกอบที่ 2 พระธาตุพนมต้นแบบพระธาตุในภาคอีสานและดินแดนลุ่มน้ำโขง

พระพุทธศาสนาในล้านช้าง สันนิษฐานว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศลาวในครั้งแรกประมาณพุทธศตวรรษที่ 7 โดยเป็นพระพุทธศาสนาแบบมหายาน

ซึ่งกำลังแพร่หลายในดินแดนสุวรรณภูมิในเวลานั้น เมื่อถึงสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มขึ้นครองราชย์ (พ.ศ. 1890) พระองค์ได้รับเอาพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากอาณาจักรัมพูชาเข้ามาเผยแผ่ในราชอาณาจักรลาว จนถึงสมัยรัชกาลของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2091 - 2114) พระพุทธศาสนาในล้านช้างเจริญถึงขีดสุด พระองค์ได้โปรดให้สร้างและบูรณะศาสนสถานจำนวนมาก และได้สร้างพระพุทธรูปสำคัญอีกหลายองค์ ภายหลังจากรัชสมัยพระเจ้าไชยเชษฐา พระพุทธศาสนาเป็นไปตามปกติ จนใน พ.ศ. 2436 ลาวตกอยู่ในความปกครองของฝรั่งเศส พระพุทธศาสนาก็ตกอยู่ในสถานะที่เสื่อมโทรมลงไป จนถึง พ.ศ. 2492 เมื่อลาวได้รับเอกราช พระพุทธศาสนาจึงได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้ง

สำหรับพระธาตุในภาคอีสาน ของประเทศไทย ส่วนใหญ่บริบทความเป็นมาไม่ค่อยชัดเจนว่าเป็นพระธาตุเจดีย์ประเภทใด เพราะประวัติการสร้างไม่ชัดเจน มีเพียงตำนานหรือเรื่องราวปรัมปราที่เล่าสืบต่อกันมารองรับเท่านั้น จึงไม่อาจจำแนกได้ว่าวัตถุประสงคในการสร้าง หรือสิ่งที่บรรจุอยู่ภายในองค์พระธาตุเจดีย์เมื่อแรกเริ่มสร้างนั้น คือสิ่งใด ยกเว้นพระธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นมาในยุคหลัง ที่มีการบันทึกประวัติการสร้างไว้เป็นลายลักษณ์อักษรบนศิลาจารึก หรือเอกสารใบลานที่เกี่ยวกับพระธาตุ เช่น พระธาตุศรีสองรัก ดังนั้นหากจะจำแนกพระธาตุในภาคอีสานให้สอดคล้องกับบริบทความเป็นจริง จึงจำเป็นต้องกำหนดหมวดหมู่ตามบริบทของตำนานที่เล่า โดยสามารถจำแนกเป็น 4 หมวด ได้แก่ พระธาตุที่เกี่ยวข้องกับตำนานอุรังคินทาน พระธาตุที่เกี่ยวข้องกับตำนานเฉพาะท้องถิ่น พระธาตุที่เกี่ยวข้องบุคคลที่ทำการก่อสร้าง และพระธาตุที่ไม่ปรากฏตำนานรองรับแต่ที่เกี่ยวข้องกับข้อสันนิษฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

พระธาตุที่เกี่ยวข้องกับตำนานอุรังคินทาน ประกอบด้วย พระธาตุพนม พระธาตุอิงฮัง พระธาตุหลวงเวียงจันทน์ พระโพนจิกเวียงจัว พระธาตุบังพวน พระธาตุเชิงชุม พระธาตุพระพุทธรูปบัวบก พระธาตุขามแก่น พระธาตุภูเก้า พระธาตุสี่แก้ว พระธาตุเจ้าพระมหาธาตุ

พระธาตุที่เกี่ยวข้องกับตำนานท้องถิ่น ประกอบด้วย พระธาตุนางเพ็ญ พระธาตุวัดศรีเจริญโพนบก พระธาตุนางเขียวค่อม พระธาตุดำ พระธาตุอานนท์

พระธาตุที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่ทำการก่อสร้าง ประกอบด้วย พระธาตุดอนแก้ว พระมหาธาตุเจดีย์บ้านเดียม พระธาตุบ้านพระเจ้า พระธาตุบ้านแดง

พระธาตุที่ไม่ปรากฏตำนานรองรับ ประกอบด้วย พระธาตุวัดเหนือร้อยเอ็ด พระธาตุศรีสองรัก พระธาตุวัดมหาธาตุเขียงคาน พระธาตุวัดโพธิชัย พระธาตุวัดโพธิชัย (วัดหลวงพ่อพระใส) พระธาตุสวนตาล พระธาตุบ้านหัวโทน (วัดเบญจร้าง)

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถวิเคราะห์ได้ว่า พระธาตุในกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับตำนานอุรังคธาตุ หรืออุรังคินทານั้น มักจะเป็นพระธาตุขนาดใหญ่ มีอายุเก่าแก่ก่อนที่กลุ่มชนไท-ลาวรุ่นปัจจุบันจะอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคอีสาน ดังนั้นเมื่ออพยพเข้ามาอาศัยอยู่ใหม่แล้วพบว่าพระธาตุสำคัญตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งนำเรื่องราวของอุรังคินทานที่เคยได้ยินได้ฟังมาเกี่ยวร้อยผูกพันกันเข้ากับสิ่งปลูกสร้างที่พบเพื่อให้เกิดความสำคัญกับสถานที่ที่พบใหม่นั้นให้มีความสำคัญผูกโยงกับพระธาตุพนมที่กลุ่มชนให้ความเคารพอย่างสูงสุดด้วย

พระธาตุกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับตำนานท้องถิ่น ปกติเป็นพระธาตุขนาดเล็กกว่าพระธาตุกลุ่มแรก แต่อายุการก่อสร้างยาวนานก่อนการอพยพเข้ามาอยู่ใหม่เช่นเดียวกับพระธาตุกลุ่มแรก กลุ่มชนที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่จึงนำไปผูกโยงกับตำนานของบุคคลสำคัญหรือเรื่องราวปรัมปราในท้องถิ่น เพื่อสร้างความสำคัญให้องค์พระธาตุว่ามีความสำคัญกับท้องถิ่นนั้น ซึ่งมักเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษที่กลุ่มชนให้ความนับถือยำเกรง พระธาตุในกลุ่มนี้มักมีงานประเพณี หรือพิธีกรรมที่สืบเนื่องกับความเชื่อผีบ้านผีเมืองของท้องถิ่นนั้นด้วย

พระธาตุกลุ่มที่เกี่ยวข้องบุคคลที่ทำการก่อสร้าง พระธาตุกลุ่มนี้เป็นพระธาตุที่สร้างขึ้นใหม่ในยุคที่ผู้คนในท้องถิ่นนั้นอพยพเข้ามาอยู่แล้ว ดังนั้นเรื่องราวของการสร้างพระธาตุจึงยังคงหลงเหลือเล่าสืบต่อกันมาภายในชุมชนแม้จะผ่านยุคสมัยมาหลายรุ่นคน ชื่อพระธาตุกลุ่มนี้มักตั้งตามชื่อชุมชนเป็นสำคัญ ส่วนบุคคลผู้นำพาในการสร้างมักจะเป็นพระสงฆ์ผู้ใหญ่ที่ชาวบ้านเคารพศรัทธา เมื่อพระรูปนั้นมรณภาพแล้วจึงมีเรื่องราวเล่าขานสืบต่อกันมา บางแห่งมีการปั้นรูปเคารพ หรือตั้งหอไหว้หรือศาลเจ้าของพระรูปนั้นไว้เคารพสักการะคู่เคียงไปกับองค์พระธาตุด้วย

ภาพประกอบที่ 3 พระธาตุขามแก่น พระธาตุด่านแดง พระธาตุคำ

พระธาตุที่ไม่ปรากฏตำนานรองรับแต่เกี่ยวข้องกับข้อสันนิษฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี พระธาตุกลุ่มนี้พบว่าจะเป็นกลุ่มพระธาตุที่ไม่มีความสัมพันธ์กับประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นมากนัก แต่ในข้อสันนิษฐานทางโบราณคดีพบว่ามียุคเก่าแก่ในยุคล้านช้างหรือเก่ากว่านั้นเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ที่พระธาตุกลุ่มนี้ไม่ได้รับการยกขึ้นมาผูกโยงกับตำนานท้องถิ่นอาจจะเป็นด้วยเหตุว่าถูกทิ้งร้างมาเป็นระยะเวลานาน และขาดความสืบเนื่องทางเรื่องเล่าและประเพณีพิธีกรรม เนื่องด้วยในระยะแรกที่เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คนสองฝั่งโขงไม่มีการอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ตั้งแต่แรก จนเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นจึงมีการขยายตัวของชุมชนเข้าไปอยู่ในภายหลัง หรืออาจเป็นเพราะว่าผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับพระธาตุเหล่านี้มาตั้งแต่เริ่มแรกแล้ว เพราะมีสิ่งเคารพอื่นสำคัญกว่า เช่น พระพุทธรูป พระสงฆ์ หรือให้ความสำคัญกับตัววัดส่วนพระธาตุก็ถือเป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งภายในวัดนั้นเป็นได้เช่นกัน

ในบรรดาพระธาตุทั้ง 4 กลุ่ม เมื่อพิจารณาในแง่การให้ความสำคัญ และความสัมพันธ์กับวิถีชุมชนท้องถิ่นจะพบว่า พระธาตุที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับตำนานอุรังคธาตุจะได้รับความเคารพศรัทธาจากประชาชนมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ โดยนอกจากจะได้รับความเคารพจากคนในท้องถิ่นแล้ว พระธาตุเหล่านี้ส่วนใหญ่จะได้รับความเคารพสักการะจากผู้คนทั่วทั้งภูมิภาค ทั้งนี้อาจรวมประชาชนใน สปป.ลาว ด้วย ส่วนพระธาตุกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับตำนานท้องถิ่น จะได้รับความเคารพสักการะจากผู้คนในชุมชนละแวก

ใกล้เคียงอย่างมาก และมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้นอย่างแน่นแฟ้น ถึงหน้าเทศกาลจะมีการจัดงานนมัสการอย่างยิ่งใหญ่ ผู้ที่เข้าร่วมงานส่วนใหญ่ก็คือกลุ่มคนในชุมชนโดยรอบ ส่วนพระธาตุกลุ่มที่เกี่ยวข้องบุคคลที่ทำการก่อสร้าง จะได้รับความสำคัญในระดับรองลงมา มีความสัมพันธ์กับวิถีชุมชนท้องถิ่นในอาณาเขตที่แคบกว่า อาจจะเป็นเพียงในชุมชนที่ตั้งพระธาตุ หรือชุมชนใกล้เคียงเพียงบางชุมชน พระธาตุในกลุ่มนี้นอกจากประชาชนจะให้ความเคารพในองค์พระธาตุแล้ว ส่วนใหญ่ก็ยังเคารพศรัทธาในพระเถระหรือบุคคลที่เป็นผู้นำในการก่อสร้างพระธาตุด้วยเช่นกัน ส่วนพระธาตุที่ไม่ปรากฏตำนานรองรับแต่เกี่ยวข้องกับข้อสันนิษฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี โดยส่วนใหญ่มีความสำคัญและสัมพันธ์กับวิถีชุมชนน้อยกว่า 4 กลุ่มแรก มีเพียงบางพระธาตุเท่านั้นที่ได้รับการเคารพสักการะเป็นการเฉพาะและมีประเพณีนมัสการในแต่ละปี

ทั้งนี้อาจสันนิษฐานได้ว่าในวิถีของคนล้านช้างมีความผูกพันกับตำนานอุรังคธาตุอย่างแน่นแฟ้น ดังนั้นตำนานพระธาตุที่เกี่ยวข้องผูกโยงกับตำนานพระธาตุพนมจึงได้รับความเคารพศรัทธาอย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันคนอีสานก็ยังคงยึดถือความเชื่อในเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ทำให้พระธาตุที่มีประวัติผูกโยงกับตำนานท้องถิ่นจึงได้รับความเคารพในระดับรองลงมา ส่วนการเคารพในตัวพระสงฆ์ หรือตัวบุคคลที่เป็นคนสำคัญในท้องถิ่นก็ได้รับความเคารพนับถือรองลงมาจากสองกลุ่มแรก ในขณะที่พระธาตุในกลุ่มที่หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดียืนยันได้ว่าเก่าแก่จริง แต่เมื่อไม่มีตำนานหรือบุคคลสำคัญรองรับจะได้รับความเคารพนับถือน้อยกว่ากลุ่มอื่น นั้นย่อมแสดงว่าคนอีสานล้านช้างให้ความสำคัญกับพื้นเพภูมิหลังของพระธาตุมากกว่าอายุทางประวัติศาสตร์หรือหลักฐานทางโบราณคดี สรุปลงได้ว่าพระธาตุแห่งใดจะสำคัญและสมควรเคารพสักการะเพียงใด เรื่องราวความเป็นมา หรือตำนานพระธาตุของคั่นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

2. สังเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมของพระธาตุล้านช้างในอีสาน

ผลการวิจัยพบว่า แม้พระธาตุล้านช้างจะได้รับอิทธิพลจากค่านิยมของอาณาจักรใกล้เคียงในยุคเริ่มแรก แต่ระยะต่อมาก็สามารถมาพัฒนาให้มีรูปแบบเฉพาะตัว มีลักษณะโดดเด่นด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมในแบบของตนเองได้ ลักษณะเฉพาะดังกล่าว ได้แก่ รูปทรงเหลี่ยม ยอดเจดีย์แหลมยาวขลุ่ย เรียกกันในวงการศิลปะว่า “เจดีย์ทรงลู่คว่ำ” หรือ “เจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม” ขนาดความสูงขององค์พระธาตุส่วนใหญ่มีขนาด

ไม่ใหญ่โตอย่างพระธาตุเจดีย์ในภาคอื่น โดยสามารถจำแนกออกได้เป็น 5 กลุ่ม คือ พระธาตุหมวดสี่เหลี่ยมทรงสูง พระธาตุหมวดสี่เหลี่ยมทรงเตี้ย พระธาตุหมวดย่อมุม พระธาตุหมวดแปดเหลี่ยม และพระธาตุหมวดเบ็ดเตล็ดที่ได้รับอิทธิพลภายนอก

พระธาตุหมวดสี่เหลี่ยมทรงสูง ประกอบด้วย พระธาตุพนม พระธาตุบ้านหัวโทน (วัดเบ็ญร้าง) พระธาตุกู่จาน พระธาตุเรณู พระธาตุสี่แก้ว พระธาตุวัดพระธาตุอานนท์ พระธาตุบ้านพระเจ้า พระธาตุบ้านสิงห์โคก พระธาตุวัดถ้ำสุวรรณคูหา พระธาตุวัดใต้ (สุวรรณภูมิ) พระมหาธาตุเจดีย์บ้านเดียม พระธาตุกุดจอก พระธาตุวัดบึงเขาลวง พระธาตุเจ้ามหาธาตุ พระธาตุพระพุทธรูปบาทบัวบก พระธาตุท่าอุเทน พระธาตุสวนตาล พระธาตุดอนแก้ว พระธาตุบ้านแดง พระธาตุบ้านเหล่าอก

พระธาตุหมวดสี่เหลี่ยมทรงเตี้ย ประกอบด้วย พระธาตุศรีสองรัก พระธาตุที่เวียงคุก พระธาตุโพนชัยด่านซ้าย พระธาตุวัดโพธิ์ชัย (เลย) พระธาตุวัดโพธิ์ชัยนาฬิง พระธาตุวัดเหนือร้อยเอ็ด พระธาตุบ้านนาใหญ่ร้อยเอ็ด พระธาตุแฮ่มแพ พระธาตุจอมศรี พระธาตุที่วัดพระธาตุบังพวน (3) พระธาตุที่วัดพระธาตุบังพวน (5)

พระธาตุแบบสี่เหลี่ยมย่อมุม ประกอบด้วย พระธาตุวัดโพธิ์ชัย (วัดพระใส) พระธาตุเทพพล พระธาตุหนองสามหมื่น พระธาตุเขียวค่อม พระธาตุนางเพ็ญ (วัดเกาะแก้ว) พระธาตุขามแก่น พระธาตุแก้งกอย พระธาตุพิพวย พระธาตุก่องข้าวน้อย หรือ พระธาตุตาดทอง พระธาตุอานนท์

พระธาตุหมวดแปดเหลี่ยม ประกอบด้วย พระธาตุวัดกุศลาริเวียงคุก พระธาตุวัดดอนกลางยโสธร พระธาตุวัดศิลาเลข พระธาตุเมืองพิน วัดพระธาตุโพนจิกเวียงจันทน์ วัดบ้านดอนกลางยโสธร พระธาตุคำ พระธาตุญาคู พระธาตุวัดถ้ำสุวรรณคูหา (1) พระธาตุวัดถ้ำสุวรรณคูหา (2) พระธาตุวัดถ้ำสุวรรณคูหา (3) พระธาตุที่วัดพระธาตุบังพวน (4)

พระธาตุหมวดเบ็ดเตล็ด เป็นพระธาตุที่รับอิทธิพลจากภาคกลางในยุคหลัง ประกอบด้วย พระธาตุวัดมหาธาตุเชิงคัน พระธาตุแก่นอำ อ้อ พระธาตุวัดธาตุคอนสาร พระธาตุวัดใต้อำเภอสุวรรณภูมิ พระธาตุบ้านสิงห์ท่า

ภาพประกอบที่ 4 พระธาตุวัดสวนตาล

ภาพประกอบที่ 5 พระธาตุวัดเหนือร้อยเอ็ด

ทั้งนี้ข้อมูลดังกล่าวลักษณะพระธาตุที่ปรากฏในดินแดนภาคอีสานที่จำแนกออกเป็น 5 หมวดใหญ่ สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้ พระธาตุหมวดสี่เหลี่ยมทรงสูง หรือแบบบัวเหลี่ยม ถือเป็นรูปแบบของล้านช้างโดยเฉพาะ โดยมีพระธาตุสำคัญที่สุดในภูมิภาค คือ พระธาตุพนม เป็นต้นแบบที่ส่งผลต่อรูปแบบของสถาปัตยกรรมของพระธาตุอื่นที่สร้างขึ้นภายหลังอีกเป็นจำนวนมาก พระธาตุแบบสี่เหลี่ยมทรงเตี้ย มีความสัมพันธ์กับอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในยุคแรก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าภาคอีสานในยุคนั้นอยู่ภายใต้อิทธิพลของล้านช้างมาอย่างใกล้ชิดและยาวนาน ดังนั้นจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะรับเอาทั้งคติความเชื่อและรูปแบบสถาปัตยกรรมศิลปกรรมมาสู่ดินแดนภาคอีสานด้วย พระธาตุแบบหลายเหลี่ยมหรือแบบย่อมุม ยุคนี้พบว่ามีความสัมพันธ์กับสมัยที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเสด็จจากล้านนามาปกครองล้านช้าง ดังนั้นรูปแบบของพระธาตุจึงได้รับอิทธิพลจากภาคเหนือด้วยเช่นกัน พระธาตุแบบแปดเหลี่ยม นับว่าเป็นรูปแบบที่คลี่คลายต่อมาจากพระธาตุสี่เหลี่ยมแบบเก่า โดยผู้สร้างได้ผนวกเอารูปแบบหลายเหลี่ยมเข้าไปด้วยจนกลายมาเป็นรูปแบบแปดเหลี่ยมในสมัยต่อมา และพระธาตุแบบเบ็ดเตล็ด เป็นพระธาตุที่รับอิทธิพลจากกลางของไทยในสมัยหลัง มีสัมพันธ์กับยุคภายหลังจากที่สยามเข้ามามีอิทธิพลเหนือล้านช้างและประเทศลุ่มน้ำโขง ทำให้พระธาตุในภาคอีสานในยุคนี้ได้รับรูปแบบที่เป็นแบบสยามด้วย

อภิปรายผล

สาเหตุที่ทำให้ประวัติความเป็นมาของพระธาตุในภาคอีสานส่วนใหญ่มีความเลื่อนรางไร้ความชัดเจนนั้น เพราะเกิดจากการขาดช่วงทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชนดั้งเดิมที่ได้สร้างองค์พระธาตุขึ้นมา กับคนรุ่นใหม่ที่ยอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่แทนในภายหลัง เมื่อคนกลุ่มใหม่ คือ กลุ่มชนไท-ลาวได้อพยพเข้ามาอยู่ในภายหลังแล้วพบว่าสิ่งปลูกสร้างสำคัญตั้งอยู่จึงได้นำเอาองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาที่ติดตัวมาจากดินแดนเดิมเล่าครอบครัวไปบนสิ่งปลูกสร้างที่คิดว่าสอดคล้องกับเรื่องราวที่ได้ยินได้ฟังมานั้น เกิดเป็นเรื่องราวตำนานพระธาตุที่เชื่อมโยงกันของพระธาตุจำนวนมากในภาคอีสาน สอดคล้องกับสุนทรภู่พิธาน และหนูไข พุ่มมะจัน (2000) กล่าวว่า ก่อนสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้เข้าสู่เมืองเวียงจันทน์-เวียงคำ และตอนใต้ของล้านช้างแล้ว คือ สำนักของพระปาสมันเถระ แต่พุทธศาสนาดังกล่าวไม่เพียงพอที่จะนำมาเผยแผ่ที่หลวงพระบาง จึงต้องรับพุทธศาสนาจากเมืองพระนครพร้อมทั้งพระไตรปิฎกและพระบาง

พระธาตุล้านช้างในอีสาน มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับอำนาจการปกครองของอาณาจักรที่มีอิทธิพลเหนือดินแดนภาคอีสานในแต่ละยุคสมัย ตลอดจนอาณาจักรข้างเคียงที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในแต่ละช่วงเวลา โดยเฉพาะภาคเหนือที่พบว่ามีกรถ่ายเทอิทธิพลระหว่างล้านช้างกับล้านนามาเป็นเวลายาวนาน งานวิจัยของพระมหาบุญชู ภูศรี (2550) กล่าวว่า ชุมชนอีสานรับอิทธิพลด้านศาสนาจากอาณาจักรล้านช้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2091-2114) ซึ่งย้ายศูนย์กลางการปกครองมาตั้งที่เวียงจันทน์ และได้ไฝ่ใจหัวเมืองทางภาคใต้ของกลุ่มแม่น้ำโขงอยู่มาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา (2541) ที่กล่าวว่า ชุมชนหมู่บ้านอีสานเป็นสังคมที่สืบทอดวัฒนธรรมกลุ่มน้ำโขง ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ล้านช้าง อีสานเป็นดินแดนตอนปลายของวัฒนธรรมดังกล่าว อิทธิพลของกรุงเทพฯ ได้ขยายขอบเขตไปถึงภาคอีสานบางส่วนในสมัยอยุธยาตอนปลาย สมัยรัตนโกสินทร์ฝ่ายสยามถือว่าลาวและเมืองในอำนาจของลาว (อีสาน) ล้วนขึ้นต่อสยาม แต่นั่นเป็นการแผ่อำนาจทางทหารเท่านั้น ทางด้านวัฒนธรรม กรุงเทพฯยังไม่มีอิทธิพลต่ออีสานเลย

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง พระธาตุล้านช้าง : สังเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมของท้องถิ่นอีสาน มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

1.1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปเป็นข้อมูลสำหรับพัฒนาเป็นสื่อการเรียนการสอนด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.2 ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนเพื่ออนุรักษ์ พื้นฟู โบราณสถานพระธาตุล้านช้างในดินแดนอีสาน

1.3 ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปวางแผนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการทำแผนงานสำหรับการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุล้านช้าง เพราะเท่าที่ผ่านปล่อยปละจนพระธาตุทรุดโทรมและพังทลาย เมื่อมีการบูรณะหรือทำแทนของเดิมพบผิวดั้งเดิม

2.2 ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบพระธาตุในกลุ่มวัฒนธรรมล้านช้างด้วยกัน
ในด้านศิลปกรรม และตำนาน ประวัติศาสตร์เรื่องเล่า

2.3 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาคุณค่าอัตลักษณ์ท้องถิ่นในด้าน
ตำนาน นิทาน ความศรัทธาเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ความมั่นคง ความสามัคคีของ
ผู้คนในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. (2541). **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.

ธนธร กิตติกานต์. (2549). **มหาธาตุ : แนวคิดและแนวทางในงานสถาปัตยกรรมไทย**.
วิทยานิพนธ์ ปรัชญา. ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
ปัญญา เทพสิงห์. (2548). **ศิลปะเอเชีย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

พระมหาบุญชู ฤทธิ. (2550). **การศึกษาโลกทัศน์แบบพุทธของชาวอีสาน ในวรรณกรรม
เรื่อง สังข์อมธาตุ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพฯ
: นานมีบุ๊คส์ จำกัด.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2539). **ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ**.
กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

สิทธิศักดิ์ จำปาแดง และคณะ. (2556). **พระธาตุล้านช้าง : การสังเคราะห์ความหลากหลาย
ทางวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมภาพสะท้อนทางประวัติศาสตร์และ
โบราณคดีของท้องถิ่นอีสาน**. รายงานการวิจัย : คณะวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุนัด โพธิสาน และหนูไซ พุ่มมะจัน. (2000). **ปะหวัตสาดลาว (เด็กดำน-ปัจจุบัน)**.
เวียงจันทน์ : กะซวงกะหล่งข้าวและวัดพระธาตุ.